

TALABALAR O‘RTASIDA ILMIY TADQIQOTLAR VA IJODIY IZLANISHLARNI OLIB BORISHDA USTOZ - SHOGIRD TIZIMINING AHAMIYATI

Maxfuzaxon Manonova

*Xo‘jand davlat universiteti San‘at fakulteti ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha dekan
o‘rinbosari (Tojikiston)*

Annotatsiya Mazkur maqolada talabalarning ilmiy-tadqiqotchilik faoliyati va ijodiy izlanishlarini rivojlantirishda ustoz–shogird tizimining pedagogik ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida oliy ta‘lim tizimida ustoz–shogird an‘analarining shakllanishi, uning ilmiy tafakkur, kasbiy kompetensiya, refleksiv yondashuv hamda ijodiy faollikni rivojlantirishdagi o‘rni o‘rganildi. Shuningdek, maqolada ilmiy rahbar va talaba o‘rtasidagi hamkorlik, individual pedagogik yondashuv, ilmiy maktablar faoliyati hamda kreativ tadqiqot texnologiyalarining samaradorligi yoritilgan. Tadqiqotda tarixiy-qiyosiy, pedagogik kuzatuv, refleksiv tahlil, tizimli yondashuv va nazariy umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Natijalar ustoz–shogird tizimi talabalarni ilmiy faoliyatga yo‘naltirish, mustaqil fikrlash va ijodiy tafakkurni rivojlantirishning muhim pedagogik mexanizmi ekanligini ko‘rsatdi.

Kalit so‘zlar: ustoz–shogird tizimi, ilmiy tadqiqot, ijodiy izlanish, refleksiv ta‘lim, kasbiy kompetensiya, ilmiy rahbarlik, pedagogik hamkorlik, kreativ tafakkur, talaba faoliyati, oliy ta‘lim.

KIRISH.

Oliy ta‘lim tizimida talabalarni ilmiy-tadqiqotchilik faoliyatiga jalb etish, ularning mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish hamda kreativ salohiyatini yuzaga chiqarish dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, yoshlarning ilmiy va ijodiy izlanishlarga bo‘lgan qiziqishini oshirishda ustoz–shogird tizimi muhim pedagogik mexanizm sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ustoz–shogird tizimi - bu tajribali mutaxassis, pedagog yoki san‘atkorning o‘z bilim, ko‘nikma, kasbiy tajriba va ma‘naviy qadriyatlarini yosh avlodga bevosita amaliy hamkorlik asosida o‘rgatishga qaratilgan an‘anaviy va pedagogik ta‘lim shaklidir. Mazkur tizimda ustoz nafaqat bilim beruvchi, balki yo‘naltiruvchi, tarbiyalovchi, maslahat beruvchi hamda kasbiy faoliyatga tayyorlovchi shaxs sifatida faoliyat yuritadi. Shogird esa ustoz rahbarligida nazariy bilim, amaliy tajriba, ijodiy tafakkur va kasbiy mahoratni

bosqichma-bosqich egallab boradi. Ustoz-shogird an‘anasi Sharq pedagogik tafakkurining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, u nafaqat bilim berish, balki shaxsni ma‘naviy, axloqiy va kasbiy jihatdan shakllantirishga xizmat qilgan. Sharq pedagogik tafakkurida ustoz-shogird tizimi qadimiy ma‘naviy-ma‘rifiy an‘ana sifatida shakllangan bo‘lib, ilm-fan, hunarmandchilik, adabiyot, san‘at va musiqa sohalarida avlodlar davomiyligini ta‘minlovchi muhim mexanizm hisoblangan. Mazkur tizimda ustoz talabaning ilmiy rahbari, yo‘lboshchisi va ma‘naviy maslahatchisi sifatida faoliyat olib boradi. Natijada talabalarda ilmiy tafakkur, mas‘uliyat, izlanish madaniyati va kasbiy identitet shakllanadi. Ayniqsa, musiqa san‘atida maqom ijrochiligi, baxshichilik, hofizlik va an‘anaviy cholg‘u ijrochiligi aynan ustoz–shogird tizimi orqali avloddan-avlodga o‘tib kelgan. Pedagogik nuqtai nazardan ustoz-shogird tizimi individual yondashuvga asoslangan bo‘lib, unda shogirdning qobiliyati, qiziqishi, ijodiy salohiyati va kasbiy ehtiyojlari hisobga olinadi. Ushbu tizim orqali talabalarda mustaqil fikrlash, refleksiv tahlil, ijodiy izlanish, kasbiy identitet va ilmiy dunyoqarash shakllanadi. Shu bois zamonaviy oliy ta‘lim tizimida ham ustoz–shogird an‘anasi ilmiy tadqiqotlar, ijodiy laboratoriyalar, mahorat darslari va individual mentorlik faoliyatining muhim pedagogik modeli sifatida qo‘llanilmoqda. Ilmiy tadqiqot jarayonida ustoz va talaba o‘rtasidagi ijodiy hamkorlik yangi g‘oyalar va innovatsion yondashuvlarning yuzaga kelishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, san‘at va musiqa ta‘limi yo‘nalishida ustoz–shogird tizimi ijrochilik mahorati, ilmiy-estetik tafakkur va kreativ faoliyatni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugun ilmiy maktablar faoliyatini rivojlantirish, yosh tadqiqotchilarni xalqaro ilmiy maydonga olib chiqish hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarni ta‘lim jarayoniga joriy etishda ustoz–shogird tizimini takomillashtirish zarurati ortib bormoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ustoz–shogird tizimi Sharq va G‘arb pedagogikasida qadimdan shakllangan ilmiy-pedagogik an‘analardan biri hisoblanadi. Sharq mutafakkirlaridan Abu Nasr Forobiy ilm-fan rivojida ustozning ma‘naviy va ilmiy rahbar sifatidagi o‘rnini alohida ta‘kidlagan. Ibn Sino esa bilim egallash jarayonida individual yondashuv va tajribali ustozning ahamiyatini ilmiy asosda yoritgan. Alisher Navoiy asarlarida ustozga hurmat, ilmga sadoqat va ma‘naviy kamolot masalalari chuqur ifodalangan. Jadid ma‘rifatparvarlaridan Abdurauf Fitrat yosh avlodni ilmiy tafakkur va zamonaviy bilimlar asosida tarbiyalashda ustozning rolga alohida e‘tibor qaratgan. Zamonaviy pedagogikada L.S. Vigotskiy tomonidan ishlab chiqilgan “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasi ustoz–shogird tizimining psixologik asoslarini ochib beradi. Ushbu nazariyaga ko‘ra, tajribali pedagog yordamida talabaning ilmiy va ijodiy imkoniyatlari yanada rivojlanadi. Shuningdek, Erik Eriksonning identitet nazariyasida ham yoshlarning kasbiy va shaxsiy o‘zligini shakllantirishda mentorlik muhim omil sifatida talqin qilinadi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida tarixiy-qiyosiy tahlil, pedagogik kuzatuv, refleksiv yondashuv, tizimli tahlil hamda nazariy umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot davomida oliy ta‘lim

muassasalarida faoliyat yuritayotgan ilmiy to‘garaklar, talabalar konferensiyalari, ijodiy laboratoriyalar va ustoz–shogird asosidagi ilmiy hamkorlik tajribalari tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, ustoz–shogird tizimi talabalarni ilmiy faoliyatga yo‘naltirishda samarali pedagogik mexanizm hisoblanadi. Mazkur tizim asosida faoliyat olib borayotgan talabalar ilmiy maqola yozish, mustaqil tadqiqot olib borish, konferensiyalarda ishtirok etish va innovatsion loyihalar yaratishda yuqori natijalarni namoyon etmoqdalar.

Ustoz rahbarligida olib borilgan ilmiy izlanishlar talabalar tafakkurida quyidagi o‘zgarishlarni yuzaga keltirdi:

- ilmiy dunyoqarash va tadqiqotchilik madaniyati rivojlandi;
- mustaqil va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalari shakllandi;
- kreativ yondashuv va innovatsion tafakkur rivojlandi;
- kasbiy identitet va ilmiy mas’uliyat kuchaydi;
- refleksiv tahlil qilish kompetensiyasi shakllandi.

San’at va musiqa ta’limida ustoz–shogird tizimi ayniqsa muhim ahamiyatga ega. Chunki ijrochilik mahorati, sahna madaniyati, musiqiy interpretatsiya va ilmiy-estetik tafakkur bevosita ustoz tajribasi asosida shakllanadi. Maqom san’ati, xalq ijrochiligi va bastakorlik maktablarida avloddan-avlodga o‘tib kelayotgan ustoz–shogird an’anasi milliy musiqa merosini saqlashning muhim omili hisoblanadi.

Tadqiqot davomida “ilmiy-refleksiv hamkorlik”, “ijodiy laboratoriya”, “kasbiy mentorlik”, “integrativ tadqiqot faoliyati” kabi innovatsion pedagogik yondashuvlarning samaradorligi ham kuzatildi. Ayniqsa, talabalarning ustoz bilan birgalikda maqola, loyiha va ilmiy ishlanmalar tayyorlashi ularning ilmiy faolligini sezilarli darajada oshirishi aniqlandi.

XULOSA

Talabalar o‘rtasida ilmiy tadqiqotlar va ijodiy izlanishlarni rivojlantirishda ustoz–shogird tizimi muhim pedagogik va ma’naviy omil hisoblanadi. Ushbu tizim yoshlarning ilmiy tafakkuri, kreativ salohiyati, kasbiy kompetensiyasi va ma’naviy dunyoqarashini shakllantirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari ustoz–shogird tizimi talabalarda mustaqil fikrlash, ilmiy izlanish olib borish, refleksiv yondashuv va innovatsion tafakkurni rivojlantirishning samarali mexanizmi ekanligini ko‘rsatdi. Ayniqsa, san’at va musiqa ta’limi yo‘nalishida mazkur tizim milliy ijrochilik an’analarini davom ettirish hamda yosh ijodkorlarni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Kelgusida oliy ta’lim tizimida ilmiy maktablar faoliyatini rivojlantirish, talabalarni xalqaro ilmiy loyihalarga keng jalb etish va raqamli ilmiy platformalar asosida ustoz–shogird tizimini takomillashtirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Forobiy Abu Nasr. *Fozil odamlar shahri*. – Toshkent: Fan, 1993.
2. Ibn Sino. *Donishnoma*. – Toshkent: Fan, 1981.

3. Navoiy A. *Mahbub ul-qulub*. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2006.
4. Fitrat A. *Oila yoki oilani boshqarish tartiblari*. – Toshkent: Ma’naviyat, 1998.
5. Vigotskiy L.S. *Pedagogik psixologiya*. – Moskva: Pedagogika, 1991.
6. Muslimov N.A. *Kasb ta’limi pedagogikasi*. – Toshkent: Fan, 2007.
7. Rajabiy Y. *Shashmaqom*. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1978.
8. Matyoqubov O. *Maqom nazariyasi va amaliyoti*. – Toshkent: Musiqa, 2015.